

M NUEL
S NCHIS
GU NE

Un hum n st v l nc

l s l XX

EXPOSICIÓ

Organitza
Acadèmia Valenciana de la Llengua

Comissaris
Santi Cortés
PROFESSOR I INVESTIGADOR
Vicent Josep Escartí
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Disseny del muntatge
Espirelius

Muntatge, transport i assegurances d’obra
TTi

Transport i muntatge d’infraestructura
Viguer

Retolació
Taller Creativo

Agraïments
Núria Aramon
Juan Manuel Asensi (AVL)
Llorenç Capellà i Carme Simó
Diego Catalán (FRMP)
Roser Cabrera
Dora Feo (BV)
Juan Galiana (BV)
Emili Gregori Tarazona
Joan Gregori

Prestataris

del material bibliogràfic i documental
Arxiu de la Memòria. Biblioteca Pública
Municipal Central d’Elx
Biblioteca de l’Acadèmia Valenciana de la
Llengua
Biblioteca Valenciana. Fons Manuel Sanchis
Guarner
Institut Cartogràfic de Catalunya

de les fotografies, caricatures i dibuixos
Arxiu de la família de Ramon Aramon
Arxiu de la família d’Alfred Ayza
Arxiu de la família d’Emili Beüt
Arxiu de la família de Pere Capellà i Roca
Arxiu de la família de Francesc Ferrer Pastor
Arxiu de la família Gómez-Senent
Arxiu de la família de Josep Maria Llompart
Arxiu de la família d’Enric Matalí
Arxiu de la família de Francesc de B. Moll
Arxiu de la família de Lorenzo Rodríguez-
Castellano
Arxiu de la família d’Enric Valor
Arxiu de la família de Bernat Vidal i Tomàs
Arxiu de la revista *Serra d’Or*-Pau Barceló-
Montserrat Manent
Arxiu de la revista *Valencia Semanal*
Arxiu del diari *Avui* (Manel Puyal Cardona)
Arxiu Documentació *El Temps*
Arxiu d’Antoni M. Badia i Margarit
Arxiu de Germà Colón
Arxiu d’Enric Ferrer Solivares
Arxiu de Lluís B. Polanco
Arxiu de Vicent Pitarch i Almela
Arxiu d’Honorat Ros
Arxiu de Luís Vidal (*Levante-EMV*)
El Gat Invisible
Fundació Gaetà Huguet
Fundació Pere Coromines
Fundación Ramón Menéndez Pidal

Carmen Gómez Senent
Francesc Ferrer Escrivà
Elisenda Marsal
Josep Massot i Muntaner
Joan Micó Navarro
Aina Moll
Catalina Munar Vidal
Rafael Navarro Mallebrera (BPMCE)
Antoni Paricio
Vicent Pitarch i Almela

CATÀLEG (fitxes bibliogràfiques)

Text dels estudis

Emili Casanova, Josep Daniel Climent, Santi
Cortés, Vicent Josep Escartí, Antoni Ferrando,
Josep Ferrer, Antoni Furió, Alfons Llorenç,
Josep Martines, Aina Moll, Jaume Pérez
Montaner, Francesc Pérez i Moragón, Vicent
Pitarch, Joan Pujadas, Rafael Roca Ricart.

Text de les fitxes tècniques

Emili Casanova (E.C.), Josep Daniel Climent
(J.D.C.), Santi Cortés (S.C.), Vicent Josep
Escartí (V.J.E.), Vicent-Ferran Garcia Perales
(V-F.G.P.), Alfons Llorenç (A.L.), Joaquim
Martí i Mestre (J.M.M.), Vicent Joan Morant
(V.J.M.), Salvador Palazon (S.P.), Jaume Pérez
Montaner (J.P.M.), Francesc Pérez i Moragón
(F.P.M.), Ramon Peris (R.P.), Vicent Pitarch
(V.P.A.), Rafael Roca Ricart (R.R.R.), Abelard
Saragossà (A.S.).

Disseny gràfic

Espirelius

Fotografies i digitalització

Maria Rosa Torres Zapico, Carmen Carrillo
Puche, Moisés Montañés, Maque Falgás.

Imprimix

Gráficas Vernetta

© de l’edició
Acadèmia Valenciana de la Llengua
© del text: els autors
© de les fotografies: els autors i/o propietaris

I.S.B.N.: 84-
Depòsit legal: V-

Lluís B. Polanco
Marta Ponces (Òmnium Cultural)
Joan Ponsoda (IIFV)
Marga Pradas (GEC)
Cèlia Riba Vinyes
Matilde Rodríguez-Castellano
Àngel Sàez Pedrero
Manuel Sanchis-Guarner Cabanilles
Alfons Vila

MANUEL SANCHIS GUINE

Un humà n'està vinc

Is l'XX

A cura de
Santi Cortés i Vicent Josep Escartí

V

I.

València, 2006

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, vol fer un homenatge, amb la celebració de l'«Any Sanchis Guarner» i amb l'organització de l'exposició *Manuel Sanchis Guarner, un humanista valencià del segle xx*, a un dels mestres dels filòlegs valencians, el qual pot ser encara un model d'home dialogant i comprensiu amb les diferents sensibilitats lingüístiques valencianes.

Manuel Sanchis Guarner (1911-1981) és considerat, sense cap dubte, l'iniciador de la Filologia moderna a les terres valencianes. Va créixer a la vora del germà de son pare, el canonge de la Seu de València i erudit, Josep Sanchis Sivera, i va ser al seu costat on va començar a estimar la llengua, la història i la cultura dels valencians. Es va llicenciar en Dret i en Filosofia i Lletres a la Universitat de València, i es formà com a filòleg i historiador al Centre d'Estudis Històrics de Madrid, on fou deixeble de Menéndez Pidal, Navarro Tomàs i Américo Castro, entre d'altres. Col·laborà a l'ALPI (*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*) i des d'uns plantejaments historicistes va publicar *La llengua dels valencians*, el 1933, amb la voluntat d'explicar de manera didàctica als valencians la identitat filològica de la seua llengua. Entre altres coses, perquè el 1932, just un any abans, Sanchis Guarner havia firmat les conegudes *Normes de Castelló*, base de la nostra normativa actual.

El seu camí professional va ser tallat per la Guerra Civil i per la presó, on va estar durant quatre anys. Després, a Mallorca, va ajudar al gran filòleg mallorquí Francesc de B. Moll, en la confecció del *Diccionari* que havia començat mossén Alcover. Juntament amb aquells treballs, Sanchis va portar al seu cor València i no va deixar mai d'estimar-la, dedicant-se continuadament a l'estudi de la història lingüística i literària del nostre poble, amb llibres com *Introducción a la historia lingüística de Valencia* (1949), que prologà el seu mestre, Menéndez Pidal. Per altra banda, des del 1950 formà part de la Institució Alfons el Magnànim i l'any 1954 començà la seua integració a la Facultat de Filologia i Lletres de la Universitat de València, que culminà el 1979, quan va ser nomenat catedràtic de lingüística valenciana.

Durant tot aquell temps, els seus estudis sobre el valencià anaren marcant els avanços en el coneixement del nostre passat lingüístic i literari, però també del coneixement de la nostra cultura popular, amb llibres com *Els pobles valencians parlen els uns dels altres* (1963-1968). Igualment, cal recordar que el 1972 publicà un altre dels seus grans llibres: *La ciutat de València*, que ha conegut traduccions a diverses llengües i que encara en els nostres dies continua publicant-se.

Sanchis Guarner, des del record que ara li dedica l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, se'ns mostra com un home que va dinamitzar de manera decidida l'estudi de la nostra llengua dins la Universitat de València, creant l'Institut Universitari de Filologia Valenciana (1978) i sent el director de l'Institut de Ciències de l'Educació (1975-81). Però, no només. El seu valor com a filòleg i home de cultura el podem resseguir en alguns dels càrrecs que va ocupar: va ser membre de la Real Academia Española (1951), de l'Institut d'Estudis Catalans (1961), de la Real Academia de la Historia (1968) i de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (1969). A més, el 1974 va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

El treball de Sanchis, sempre respectuós amb la història del nostre poble, no va ser entès per tots de la mateixa manera, i durant els seus últims anys, alguns sectors valencians van mostrar la seua oposició amb atacs personals que, afortunadament, ja no tenen cabuda en la nostra societat.

Des de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, ara, volem que l'«Any Sanchis Guarner», l'exposició que acompanya el present catàleg i els llibres i estudis que publicarem amb motiu de la figura del mestre valencià, siguen un homenatge pòstum al seu treball i al seu caràcter conciliador.

Ascensió Figueres Górriz
PRESIDENTA DE L'ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA

ÍNDEX PRÒLEG

8 Santi Cortés, Vicent Josep Escartí

ESTUDIS

16 *Les altres veus de Manuel Sanchis Guarner: d'investigador a divulgador*
Emili Casanova

44 *El migjorn valencià dins l'obra lingüística de Manuel Sanchis Guarner*
Josep Martines

74 *Sanchis Guarner i les comarques septentrionals*
Vicent Pitarch

94 *L'ideal idiomàtic de Sanchis Guarner*
Antoni Ferrando

126 *Manuel Sanchis Guarner i Joan Coromines*
Josep Ferrer, Joan Pujadas

142 *Manuel Sanchis Guarner i Francesc de Borja Moll*
Aina Moll

156 *Sanchis Guarner i l'Atlas Lingüístico de la Península Ibérica durant la postguerra*
Santi Cortés

170 *La literatura medieval i moderna en l'obra de Sanchis Guarner*
Vicent Josep Escartí

184 *Manuel Sanchis Guarner i la Renaixença valenciana*
Rafael Roca

204 *Sanchis Guarner i la literatura del segle XX*
Jaume Pérez Muntaner

216 *Sanchis Guarner i la ciutat de València*
Antoni Furió

230 *Manuel Sanchis Guarner i les entitats valencianistes*
Josep D. Climent

250 *Teoria i pràctica de la cultura popular en Sanchis Guarner*
Alfons Llorenç

266 *La lliçó cívica de Manuel Sanchis Guarner*
Francesc Pérez i Moragón

276 CATÀLEG (Fitxes bibliogràfiques)

278 *Obra filològica*

334 *Estudis d'etnografia i folklore*

356 *Articles i monografies històriques*

372 *Antologies i treballs d'història literària*

394 *Reculls epistolars*

400 *Edició de textos*

410 APÈNDIX

476 BIBLIOGRAFIA

478 *Bibliografia sobre Manuel Sanchis Guarner*
Santi Cortés

500 *Aportació a la bibliografia completa de Manuel Sanchis Guarner*
Santi Cortés

Presentació

Santi Cortés, Vicent Josep Escartí [Comissaris de l'exposició]

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua ha volgut dedicar l'any 2006 a un dels més destacats filòlegs valencians del segle xx: Manuel Sanchis Guarnier. La seua obra és, sense dubte, una de les més sòlides de la nostra filologia i de la nostra història cultural i, certament, el seu autor era ben mereixedor d'un homenatge com el que ara li ret aquesta institució. La personalitat tan brillant de Sanchis, el seu paper fonamental en la recuperació de la nostra llengua i en la conservació del nostre patrimoni cultural, ja li havien valgut altres reconeixements. Això no obstant, enguany, en complir-se el vint-i-cinqué aniversari de la seua mort (1981-2006), no està de més que el poble valencià li'n dedique un de nou, i més encara si considerem que ni la seua figura ni la seua obra no han perdut vigència, ben al contrari una i altra ens continuen seduint per la seua força i la seua exemplaritat.

Cal dir, d'entrada, que comptàvem amb precedents dignes de ser esmentats ara, per tal d'aproximar-nos a la figura i a l'obra de Sanchis Guarnier. Així, en primer lloc, encara resulta ben valuosa la *Miscel·lània Sanchis Guarnier* (publicada novament el 1992) que, a cura d'Antoni Ferrando, va reeditar, augmentada i amb esmenes, una primera versió de l'any 1984, on s'inclouen les primeres anàlisis universitàries

sobre la vida i l'obra del mestre dels filòlegs valencians. De 1984 hem de citar també la *Fotobiografia. Manuel Sanchis Guarner. Retrats d'una vida*, d'Alfons Llorenç, que estava cridada a constituir-se en el referent gràfic més valuós sobre la vida de Sanchis. No hem d'oblidar, però, que anteriorment —el 1982— ja s'havien produït els primers estudis i reconeixements. En aquest sentit, la Facultat de Filologia programà, en la setmana del 26 al 30 d'abril, tot un seguit d'actes i conferències en honor de l'il·lustre finat. Aquell any fou alhora el de la creació de les Comissions Sanchis Guarner, constituïdes amb la finalitat de prolongar la seua lliçó i d'activar i defensar la nostra cultura. A més, l'Aplec de 1982, convocat per celebrar el 50 aniversari de les Normes Ortogràfiques de Castelló, es convertí en un sincer i multitudinari homenatge a l'autor de *La llengua dels valencians*. D'altra part, institucions com la Reial Societat Econòmica d'Amics del País recordaren les seues aportacions i el seu civisme amb l'organització d'un Acte-homenatge protagonitzat per Josep Iborra que dissertà sobre les “paradoxes” que afectaren la vida de Sanchis els darrers moments de la seua existència. I l'Ajuntament de València no deixà passar tampoc l'oportunitat de contribuir a la memòria de don Manuel, mitjançant una ambiciosa i memorable exposició de caràcter fotobiogràfic i bibliogràfic, coordinada per Francesc Pérez i Moragón i Vicenç M. Rosselló. Ni cal dir, que després vingueren més honors i més treballs d'aproximació a la seua obra. Entre els principals cal remarcar l'*Homenatge a Sanchis Guarner*, coordinat per Edelmir Galdon (1985); l'*Homenatge dels escriptors a Manuel Sanchis Guarner* (1986); o l'*Homenatge al professor Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Concessió a títol pòstum de la medalla de la Universitat de València* (1996). I, ja finalment, les aportacions més modernes, del ja esmentat Antoni Ferrando, de Francesc Pérez Moragón i, especialment, de Santi Cortés, que han tret a la llum dades i documentació inèdita fins ara, de la qual ens hem servit.

Però per tal de dur avant l'encàrrec que se'ns feia, calia afrontar diferents reptes. Per una banda, mostrar, en una exposició, el gruix de la producció escrita de Manuel Sanchis Guarner, la qual cosa ens portava a fer ús del seu llegat custodiat a la Biblioteca Valenciana. Però, no sols això. Calia situar també cada obra sanchis-guarneriana en el context vital i cultural pertinent, i per aquesta raó l'exposició que oferim no s'ha centrat només en la bibliografia, sinó que presenta alhora la trajectòria biogràfica i intel·lectual del nostre autor mitjançant fotografies i tota mena de documents: des de retalls de premsa, papers personals diversos i manuscrits originals fins a imatges fotogràfiques, textos amb dedicatòries o documents epistolars. És així com l'espectador es farà una idea més completa del món de Sanchis Guarner, de la diversitat dels seus interessos, de l'abast de les seues relacions amistoses i professionals, de la seua dedicació indefallent a objectius com ara el retrobament comunitari, la dignificació i la recuperació de la cultura popular, la difusió de la història dels valencians, l'impuls per la normalització lingüística, el desvetllament de la consciència ciutadana, etc.

Bona part del material al·ludit procedeix de l'arxiu personal de Sanchis dipositat a la Biblioteca Valenciana i fonamentalment del seu arxiu de treball lliurat a l'Arxiu de la Memòria, servat actualment a la Biblioteca Pública Municipal Central d'Elx, dirigida per l'eficient Rafael Navarro Mallebrera. Aquests fons han constituït la base de l'exposició *Manuel Sanchis Guarner, un humanista valencià del segle XX*. Però és clar que incloem moltes altres peces provinents de nombrosos arxius particulars, als propietaris dels quals els agraïm ben sincerament llur generositat. Ells ens han facilitat no pocs documents i part dels documents fotogràfics, de manera que ara en podem mostrar al voltant d'una vintena totalment inèdits de don Manuel.

L'obra de Sanchis Guarner, contemplada en conjunt, esdevé impressionant. Ultrapassa el centenar de títols i abasta matèries tan diferents com la gramàtica preceptiva, la literatura toponímica, els estudis literaris, la cultura popular material, la història social de la llengua, la dialectologia, etc. Ara bé, per les repercussions que han tingut, hem de destacar, d'una part, treballs seus tan valuosos com les aportacions a l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* o al *Diccionari català-valencià-balear*, i de l'altra, llibres tan influents i decisius com *La llengua dels valencians*, publicat per primera vegada el 1933, però amb revisions posteriors i reedicions que arriben fins als nostres dies, com a testimoni del seu interès innegable. Així mateix *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, que a criteri de F. de B. Moll constitueix una obra simpàtica i divertida, alhora que erudita i rigorosament científica. I *La ciutat de València*, publicada inicialment el 1972, reeditada en nombroses ocasions i traduïda fins i tot al castellà. Aquests són treballs, déiem, importantíssims de Sanchis Guarner que, òbviament, han merescut un tractament especial a l'exposició.

Aquesta exposició, també, hem volgut acompanyar-la del catàleg corresponent. L'hem elaborat amb l'objectiu primordial d'analitzar l'obra del nostre autor des de la perspectiva present i de descobrir facetes encara inèdites o no prou estudiades de la seua trajectòria intel·lectual. Açò pel que fa als "Estudis"; i quant a les "Fitxes bibliogràfiques", que en sumen un total de 89, constitueixen bé ressenyes informatives de tota la producció de Sanchis, bé introduccions a aspectes determinats de la seua activitat no ja com a erudit o investigador, sinó com a editor, conferenciant, prologuista, etc. A alguns dels cartells, dibuixos i caricatures que li han dedicat pintors i il·lustradors també els hi hem donat entrada, per tal com ens reporten i suggereixen altres visions del nostre estudiós. Ni cal dir que hem comptat amb els especialistes més destacats en cada àmbit, els quals no han dubtat a col·laborar-hi, atés que la personalitat de don Manuel concita per damunt d'altres circumstàncies el suport i el reconeixement unànime de tothom. En alguns casos, també, l'afecte d'aquells que el varen conèixer en persona i que, encara, el recorden ben vivament.

Avançar, doncs, en el coneixement de Sanchis i de la seua obra era, per tant, l'esperit que guiava la nostra tria en les col·laboracions per al present volum d'articles. I, també, procurar que pràcticament totes les moltes i diverses vessants que varen interessar a aquell gran erudit hi estiguessen representades. Per una part, es pretenia

que hi hagués una visió completa de la relació de Sanchis amb el seu país; i així, Josep Martines s'ha ocupat de posar de relleu la relació de Sanchis amb les terres alacantines al seu "El migjorn valencià dins l'obra de Manuel Sanchis Guarner"; Vicent Pitarch, per la seua banda, ha estudiat el contacte de Sanchis amb el nord del nostre territori, a "Sanchis Guarner i les comarques septentrionals", mentre que Antoni Furió s'ha centrat en l'estudi de Sanchis sobre la capital de l'antic regne i, en especial, a través d'una de les seues obres més emblemàtiques: *La ciutat de València* (1972), a "Sanchis Guarner i la ciutat de València". Calia, òbviament, contemplar un altre dels grans temes d'interés de Sanchis: la llengua. Sobre els treballs lingüístics de Sanchis han parlat Santi Cortés, a "Sanchis Guarner i l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica* durant la postguerra"; i Antoni Ferrando, que s'ocupa dels aspectes normatius en l'obra del filòleg valencià a "L'ideal idiomàtic de Sanchis Guarner". La relació de Sanchis amb la nostra literatura ha estat analitzada, per altra banda, en tres articles: per un costat, Vicent Josep Escartí ha fet un repàs als estudis de Sanchis sobre autors antics a "La literatura medieval i moderna en l'obra de Sanchis Guarner"; Rafael Roca estudia la relació de Sanchis amb el nostre segle XIX a "Manuel Sanchis Guarner i la Renaixença valenciana"; i finalment, Jaume Pérez Montaner ha analitzat l'interés de Sanchis en la literatura contemporània a "Sanchis Guarner i la literatura del segle XX: les antologies poètiques". El contacte de Sanchis Guarner amb altres filòlegs ve analitzat al treball de Josep Ferrer i Costa i Joan Pujadas i Marqués, que analitzen la correspondència entre el valencià i Coromines a "Sanchis Guarner i Joan Coromines", i que té un especial interés per a algunes qüestions relacionades amb el *Diccionari Català-Valencià-Balear* en què va treballar Sanchis. Per un altre costat, Aina Moll, filla de l'il·lustre filòleg mallorquí, fa un record especial de la relació entre Sanchis i el seu pare, a "Manuel Sanchis Guarner i Francesc de Borja Moll". Altres aspectes no menys interessants han estat tractats a la resta dels treballs ací reunits. En aquest sentit cal destacar l'aportació d'Emili Casanova, "Les altres veus de Manuel Sanchis Guarner: d'investigador a divulgador", que s'ha ocupat d'una vessant de Sanchis poc estudiada fins ara; mentre que Josep Daniel Climent ha resseguit part de la vida social i cultural de Sanchis a "Manuel Sanchis Guarner i les entitats valencianistes"; i Francesc Pérez Moragon s'ha ocupat de ressenyar el treball de Sanchis en la societat valenciana a "La lliçó cívica de Manuel Sanchis Guarner". Per últim, Alfons Llorenç s'ha fixat en una altra tasca a la qual Sanchis va dedicar un gran esforç: la cultura dels nostres pobles, i en parla a "Teoria i pràctica de la cultura popular en Sanchis Guarner". Tot seguit hem inclòs, segons avançàvem més amunt, una col·lecció de prop d'una norantena de ressenyes sobre obres i documents de Sanchis amb les quals hem volgut completar la visió del seu treball pacient, erudit, amé i apassionat amb tot allò que tingués a veure amb la nostra terra, la nostra llengua i la nostra cultura en qualsevol de les seues manifestacions. I per tancar el volum, Santi Cortés ha elaborat un parell de "Bibliografies". La primera recull tot allò que s'ha escrit sobre el nostre protagonista,

mentre que la segona, integrada per vora dos centenars d'entrades, constitueix una aportació a la bibliografia completa de Sanchis Guarner.

Manuel Sanchis Guarner, un home testimoni del seu temps i artífex d'aquell mateix temps, va somniar projectes i en va encetar alguns que en els nostres dies són ja realitats. Unes realitats que segurament no són exactament iguals a com ell les va pensar, però que encara conserven el seu esperit de persona dialogant, rigorosa i treballadora i, sobretot, el seu esperit de bon valencià.

ESTUDIS